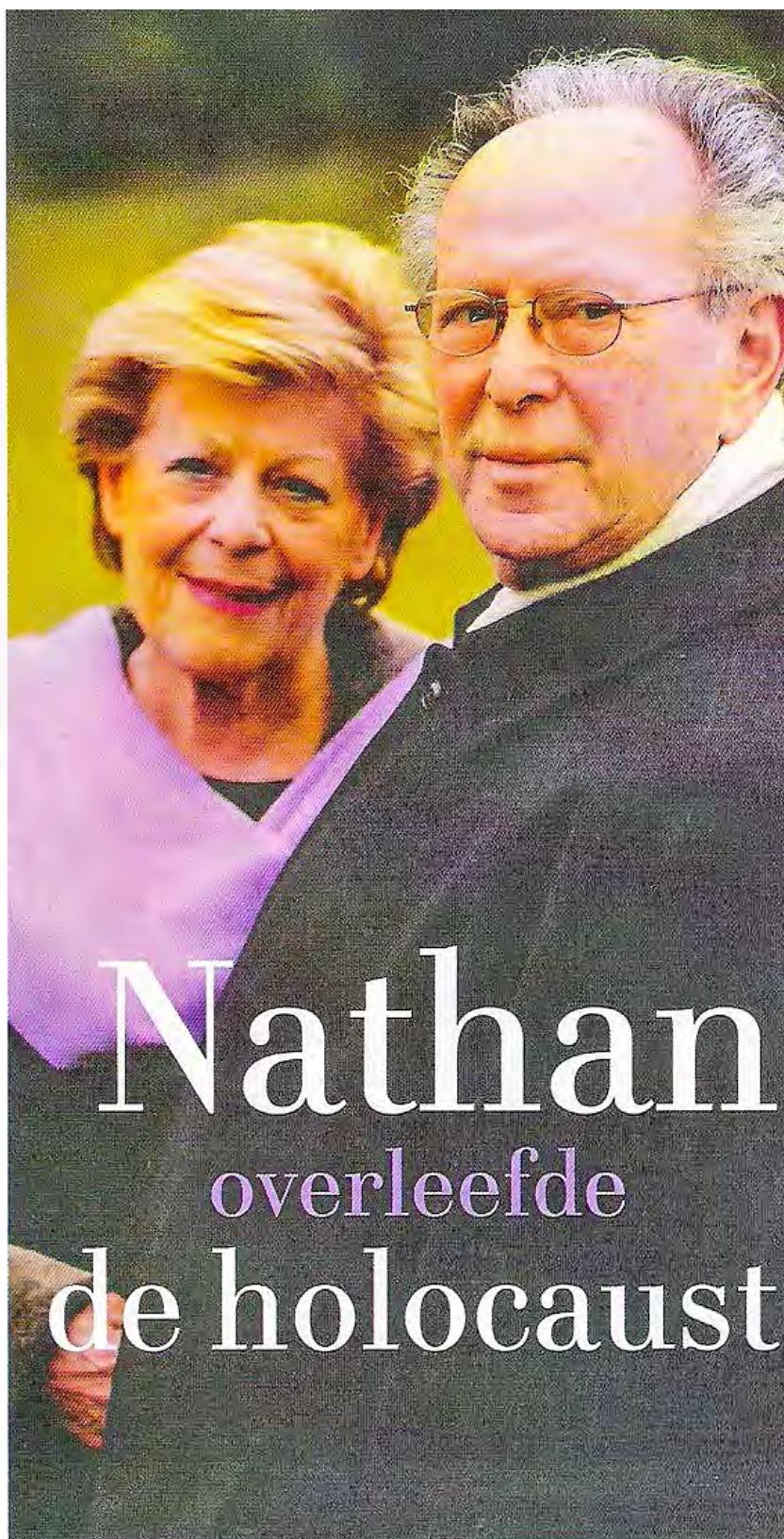

Acht mei
herdenken we
het einde van
de Tweede
Wereldoorlog.
De joodse
Nathan Ramet
heeft de
holocaust
overleefd. En
zijn getuigenis
is actueler dan
ooit. Zijn
verhaal
herinnert er
ons aan dat we
moeten waken
over onze
democratie
en verdraag-
zaamheid.

Nathan overleefde de holocaust

"Wat ik heb meegemaakt, is niet alleen het verhaal van de joden, het is de geschiedenis van ons allemaal.

Daarom getuig ik. En nog altijd stellen jongeren vragen waarbij ik zelf nog niet had stilgestaan"

"U bent een vriendelijke, oude man, ondanks alles," zo schrijft een lerares aan Nathan Ramet in een dankbriefje. Alles, dat zijn 33 maanden in concentratie- en andere kampen. In augustus 1942 wordt hij samen met zijn vader door de Duitse bezetters opgeroepen om zich aan te melden bij de Mechelse Dossinkazerne. Vader en zoon, de Davidster nog op hun jas, proberen met de trein naar Brussel te vluchten, maar worden opgepakt. In gedepoteerd. Vader Ramet sterft in Trzebinia, het vierde werkkamp waar ze terecht kwamen, zijn zoon overleeft 11 kampen en verschillende dodenmarsen. Nathan Ramet, ondertussen 79, is een van de mede-oprichters van het Joods Museum voor Deportatie en Verzet, ondergebracht in dezelfde kazerne van waaruit hij naar de hel vertrok. Hij gaat sinds 1990 ook regelmatig in scholen spreken over zijn ervaringen. "Niet omdat het mijn roeping is. Verre van zelfs, ik wilde het lange tijd niet doen. Maar het is mijn plicht. Getuigen is de beste manier om jongeren bewust te maken van wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog gebeurd is. Als de geschiedenisleraar het heeft over 25.000 joodse gedepoteerden vanuit Mechelen, waarvan er 1.207 teruggekeerd zijn, of over 41.000 Belgische politieke gevangenen waarvan er 14.000 gestorven zijn, zijn dat niet meer dan cijfers. Maar als ik over mijn vader vertel, over kamers die elkaars leven redden, over schoolvrienden die ik heb zien sterven, over mijn moeder en zus die ondergedoken zaten, raakt dat hen. Daarom is het zo belangrijk dat we blijven getuigen. Zeker als je ziet wat er vandaag in de wereld gebeurt. Wat ik heb meegemaakt, is niet alleen het verhaal van de joden, het is de geschiedenis van ons allemaal. En ik voel dat het ook voor mij goed is om te getuigen. Ik heb een goed contact met jongeren, en nog altijd stellen ze me vragen waarbij ik zelf nog niet had stilgestaan."

Volgens de filosoof Kierkegaard zit de weerkracht van de mens in ons vermogen om te vergeten. Maar vergeten is onmogelijk als je over je gruwelijke ervaringen blijft praten. Nathan: "Ik heb lange tijd alleen maar willen vergeten. Ik praatte met niemand over wat er gebeurd was, ik wilde er niet mee bezig zijn. Alleen met mijn vrouw Liliane kon ik dat wel. Als ze me in 1989 niet hadden gevraagd om het museum te helpen opstarten, was ik nooit getuige geworden. Mijn herinneringen hebben me gemobiliseerd."

Na de bezetting

Als Hitler in de jaren dertig aan de macht komt in Duitsland, voelen veel mensen dat er iets op til is. Lilianes familie ook.

Liliane: "Ik ben in Antwerpen geboren, maar mijn moeder was Britse, en elke grote vakantie bezochten we onze familie in Leeds. Ook in 1939. Normaal zouden we eind augustus terug naar huis keren, maar mijn moeder wilde niet. Ze had een slecht voor gevoel. We hadden Hitler horen roepen op de radio, en zij was bang dat er oorlog zou uitbreken. Dus bleven mijn moeder, broer en ik in Yorkshire. Vader moest werken, en kwam terug naar Antwerpen. Maar toen Hitler in

september Polen binnenviel, is ook hij gevlucht. Eerst naar Frankrijk, dan Spanje. Hij wilde natuurlijk naar Leeds, maar de Britten lieten hem er niet in. Een Amerikaanse vriend kon hem een visum voor Cuba bezorgen, dus trok hij naar Havana. Hij werkte er hard, en stuurde ons sigaren, zijden kousen en krokodillenleren handtassen die moeder verkocht om ons te onderhouden. We zijn tot 1947 in Leeds gebleven. Mijn broer heeft zelfs in het Britse leger gevochten."

Nathans gezin blijft. Nathan: "Een hele groep van mijn neven is net na de bezetting via Frankrijk en Spanje naar Engeland getrokken. Ik wou dat ook, maar ik was maar 15. Mijn vader zei: 'Een jongen van 15 die het huis verlaat, dat kan niet.' En wat mijn vader zei, was heilig. Ik heb het hem een jaar later nog eens gevraagd. Maar ik mocht niet. Toen we gedepoteerd werden, wisten we niet wat ons te wachten stond. Een neef van mij was opgeroepen in Noord-Frankrijk. Hij moest werken aan de bouw van de Atlantische Muur, een serie bunkers om de kust te verdedigen. Ik dacht dat we misschien harder werk zouden moeten doen, dat wel. In een fabriek of op een werf. Zoiets."

Van werkkamp naar concentratiekamp

Eerst komen Nathan en zijn vader in verschillende werkkampen terecht. "Mijn vader werd ziek in ons tweede kamp, en verbleef meestal in de ziekenbarak. Maar in Trzebinia zetten ze hem toch aan het werk. We moesten een spoorweg aanleggen, maar vader stortte in, en is de volgende dag gestorven. Ik was 17 en alleen. Vlakbij het kamp was er een kleine joodse gemeenschap. Van de 12.000 mensen waren er al 6.000 gedepoteerd, de rest moest voor de Duitsers in een fabriek werken. Die joden hebben mijn vader, en nog 37 andere doden, opgehaald en begraven in de joodse traditie. Zoals het

hoort. Dat was een troost. Er is voor hem geboden. Na de vele werkkampen volgde het inferno. Birkenau en Auschwitz. Maar in al mijn ongeluk heb ik altijd veel geluk gehad. Het begon al bij de deportatie. Wij waren het zesde konvooi, het laatste dat in treinwagons met houten banken vervoerd is en niet in beestenwagens. Die trein stopte in Kozeł, en iedereen tussen 17 en 50 moest uitstappen. Mijn vader was 56, maar heeft gelogen en is mee uitgestapt. Was ik 16 geweest, dan was ik rechtstreeks naar de gaskamer gegaan. In Babitz, een ander werkkamp, was de chef van de keuken een kennis van mijn vader die als traiteur voor de diamantbeurs gewerkt had. Dankzij hem kregen we soep uit het onderste van de pot, met wat extra aardappelen. Calorieën die essentieel waren om te overleven. In Trzebinia waren de toppen van mijn vingers en tenen bevroren. De dokter, die mijn vader zo goed mogelijk verzorgd had, kende me, en liet me mijn handen en voeten in warm water baden. Van de 500 mannen in dat kamp waren er maar 7 die dat mochten. Ik was er een van. Geluk. Ik kwam samen met mijn oom in Auschwitz aan. Ik was fit en werd geselecteerd om te werken, hij moest naar de andere rij. Ik kreeg een uniform, mijn haar werd afgeschoren en ik werd getatoeëerd. Mijn oom heb ik nooit teruggezien. Na een vlucht poging van een van de gevangenen, moesten wij 36 uur lang op appél staan, onze voeten in modder en drok. Rondom mij vielen mannen van 35 van ontbering neer. Ik was jong, een groot voordeel. Toen ik hoorde dat er een selectie voor het getto in Warschau zou komen, wilde ik daar absoluut bij zijn. We moesten een barak doorlopen, en ik werd niet geselecteerd. Maar ik gaf niet op, ging ongemerkt weer in de rij staan, en mocht weg uit Auschwitz. Weer geluk. Eenmaal in Warschau, brak er een tyfusepidemie uit. Ik werd ziek. Ik lag in een barak met Maxi Talbert, een schoolvriend. Hij zei: 'Jij zult eruit komen, je bent sterk.' Ik heb zijn hand vastgehouden en tegen hem gepraat tot hij gestorven is. Hij kreeg gelijk, ik werd beter. Even later werden we gewogen. Ik woog 40 kg en mocht blijven. Een kilo minder en het was voorbij geweest. Elke keer ben ik aan de dood ontsnapt.

"In al mijn ongeluk heb ik veel geluk gehad.

Onze trein stopte in Kozeł, en iedereen tussen 17 en 50 moest eruit. Mijn vader was 56, maar heeft gelogen. Was ik 16 geweest, dan was ik rechtstreeks naar de gaskamer gegaan."

Aan zelfmoord heb ik maar één keer gedacht. In dat getto van Warschau kreeg ik schurft. Ik sliep slecht en was volledig uitgeput. Even heb ik het overwogen. Gewoon de omheining aanraken en het was gedaan. Makkelijk. Voor die omheining lagen de latrines. Ik dacht: 'Ik ga eerst nog naar het toilet.' Daar beseftte ik dat ik gek was om dood te willen. Ik heb een paar dagen mijn brood verkocht, en met dat geld bij de Polen die in het kamp werkten zelf gekocht voor mijn schurft. Dat kon omdat ik Pools sprak. Mijn ouders spraken dat thuis. Alweer een geluk."

'Lass ihn in ruh'

"Mijn laatste kamp was Dachau. Dat werd op 27 april 1945 in de namiddag door Amerikaanse troepen bevrijd. Maar wij, de joden en de sovjets, waren 's ochtends op dodenmars vertrokken. Het sneeuwde en na een paar dagen kon ik niet meer. Wie viel, werd gefusilleerd en achtergelaten. Ik stond op het punt om in te storten, maar Kurt Gotzl, een Oostenrijkse vriend met

wie ik al tien maanden in hetzelfde kamp zat, hield me recht. Ik herinner me niets van wat er daarna gebeurd is. Kurt vertelde me pas een paar jaar geleden dat we met zijn tweeën gevallen waren, en dat een SS'er een pistool tegen mijn slaap hield. Hij riep in zijn Weense accent: "Lass ihn in ruh, ich nimm ihn mit!" Kurt heeft me op zijn schouders genomen en 100 meter verder in een gracht gegooid. Hij heeft me tweemaal het leven gered. Ik herinner me vaag dat ik schoten hoorde. De Duitsers hadden gemitilleerd. Van de duizenden mannen op die dodenmars, zijn er zo'n 200 van uitputting in de grachten gevallen, en daarvan hebben er maar 50 het overleefd. Toen ik weer wakker werd, kroop ik uit de gracht, en zag een man op een fiets, die het hakenkruis op zijn arm vervangen had door een band van het Rode Kruis. Hij riep in het Duits dat de Amerikanen kwamen. Ik ben op een mijlpaal gaan zitten. Even later begon de grond te trillen en kwamen er tanks en jeeps aangereden. Het was 2 mei.

Terug thuis

Blind mei was ik terug in Antwerpen. Ik wist ondertussen dat mijn moeder en zus nog leefden. Toen mijn vader en ik gedeporteerd waren, zijn de ouders van een schoolvriend, Jan Schepers, bij mijn moeder en zuster langsgeslagen. Omdat ze op de jodenregisters stonden en een Davidster droegen, wisten ze dat ze ook hen zouden komen halen. Dus stelden de Schepers voor om bij hen onder te duiken. Eerst in de Pieter De Coninckstraat, maar dat was gevaarlijk want er woonden mensen in dat gebouw die niet te vertrouwen waren. Dus verhuide het gezin Schepers, met mijn moeder en zus, naar de Mechelsesteenweg, schuin tegenover een afdeling van de Gestapo. Twee jaar zijn ze niet buiten geweest, tot aan de bevrijding. Van vader en mij hadden ze geen nieuws, ik denk dat ze ons niet eens meer verwachtten.

Thuiskomen was moeilijk. Ik huil nooit als ik over die tijd vertel, maar het blijft me aangrijpen. Toen ik van een joodse vereniging het adres van mijn moeder en zus kreeg, heb ik de hele weg gerend. Ik heb eerst bij de huisbewaarders aangebel, die mijn zus hebben geroepen.

En toen zagen we elkaar terug. Tranen, elkaar vastpakken, over mijn hoofd wrijven. Moeder was heel ziek, en herkende me niet. Ik zei 'Mama' maar zij antwoordde in het Pools: 'Jij bent Nanek niet.' En ze viel flauw. Dat was hard. Pas na een paar dagen herkende ze mijn stem, en bepaalde Poolse uitdrukkingen die ik altijd gebruikte. Pas toen hield ze. Ze heeft ook gevraagd of ik dezelfde was als toen ik vertrok. Ze wilde weten hoe ver ik gegaan was om te overleven. Pijnlijk."

De grote Heide

Als Liliane terug in België is, gaat ze voor het Amerikaanse consulaat werken. In 1950 leert Nathan haar kennen. "Ik had op een huwelijksfeest met een meisje gedanst en had met haar afgesproken op een sportavond. Ze wilde niet alleen komen, dus bracht ze Liliane mee. Eigenlijk konden we elkaar al een klein beetje. Ik nam elke morgen dezelfde tram naar mijn werk, en omdat ik rookte, stond ik altijd buiten op het perron. Als de tram de halte aan de Leopoldbrug voorbijreed, zag ik haar staan wachten op een andere tram. Een mooi, blond meisje met groene ogen dat verlegen wuifde als ze me zag." Liliane: "Die avond speelde ik tafeltennis met een jongen, maar hij speelde vals. Nathan kwam hem op de vingers tikken. Ik vond dat zo lief. Ridderlijk ook. Hij was heel knap. En zotverliefd. Het was de grote liefde. Maar hij had in de kampen gezeten, en had daar veel problemen aan zijn dammen aan overgehouden." Nathan lacht: "Toen ik tegen mijn dokter zei dat ik wilde trouwen, verklaarde hij me gek. 'Wil je binnen de maand een weduwe hebben?', vroeg hij. Ik heb er met Lili over gepraat, want ik vond ook dat we goed moesten nadenken. Maar ze zei: 'We gaan samen vechten'. Ik heb medicijnen gekregen. Iets wat ze nu niet meer voorschrijven, te gevaarlijk. Het werkte. Dat, en het diest dat Liliane me lang heeft voorgezet. Toast niet beter, gegukte steak, wortelen... Zo lang geleden al." Liliane: "Toch lijkt het net of het gisteren was. Het waren goede jaren. Toen Nathan terugkwam van de kampen had hij niets, maar hij heeft heel hard gewerkt voor ons. Zaterdagen, zondagen, feestdagen, het maakte niet uit."

"Thuiskomen van de kampen was moeilijk.

De mensen waren al volop hun leven aan het heropbouwen. Ik stoorde want ik zag er verschrikkelijk uit. Graatmager, amper haar op mijn hoofd, een gezicht vol littekens"

Nathan: "Antwerpen is bevrijd in september 1944. Toen ik hier eind mei 1945 aankwam, waren de mensen volop hun leven aan het heropbouwen. Ik kwam van een andere planeet. Ik stoorde want ik zag er verschrikkelijk uit. Graatmager, amper haar op mijn hoofd, een gezicht vol littekens van de slagen. Men werd daar niet graag mee geconfronteerd. Een vriendinnetje dat ik nog kende van op het athenaeum kwam mij bezoeken. Ze gaf me twee zoentjes en vroeg: 'Hoe is het?' Alsof ik een weekend naar Knokke geweest was. Ik was ontgoocheld in de mensen. Ik had niets, en wilde graag studeren, maar wie zou er dan voor mijn moeder zorgen? Ik kreeg geen hulp, ook niet van familie. Dat maakt je hard. Maar ik had een familie om naar terug te keren. Dat was mijn redding. Een joods gezin van vier met drie overlevenden, dat is een mirakel. In het begin heb ik ook geworsteld met de vraag waarom ik het overleefd had, en zoveel anderen niet. Maar daar viel niet mee te leven. Ik heb mijn overleving voor

mezelf toegeschreven aan geluk. Nu stel ik me die vraag niet meer. Ook omdat mijn geweten zuiver is.

Heb je La chute van Camus gelezen, over een man die geen hand uitsteekt naar een drenkeling, iets dat aan zijn geweten blijft knagen? Wel, ethiek is voor mij heel belangrijk. Juist handelen. Ik denk dat ik dat gedaan heb."

De geur van toast

Als Liliane en Nathan trouwen, weet ze wat haar man doormaakt heeft: "Met mij kon hij praten over de kampen. Ik hielp hem ook als het moeilijk ging. Soms herinnerde een bepaalde geur in een straat hem aan de geur van een fabriek in Trzebinia. Ook de verbrande geur van toast was pijnlijk." Aan zijn kinderen heeft Nathan nooit veel verteld. "Ze weten het natuurlijk wel. Je kunt het niet verborgen. Ik ben getatoeëerd. Toen ze klein waren en me in de zomer met korte mouwen zagen, maakte ik hen wijs dat dat een telefoonnummer was. Echt praten over wat er gebeurd is, kon ik niet. Mijn zoon heeft me een paar jaar geleden eens een hele nacht vragen gesteld, dat wel. Mijn oudste dochter heeft me nooit iets gevraagd, uit pudor. Mijn jongste dochter is het meest gekwetst. Zij heeft met me samengewerkt in het museum en zoveel opgevangen. Daar heb ik soms spijt van, want het heeft haar diep geraakt. Te diep, denk ik."

Zoals de lerares in haar dankbriefje schrijft, is Nathan Ramet een vriendelijke man, die zonder een zweem van bitterheid of wrok praat over wat hij heeft meegemaakt. "Ik ben een twijfelaar, en heb zeker moeilijke momenten. Ik ben vaak ontgoocheld in vrienden of zakenpartners, en ik kan ook heel venijnig zijn. Ik laat niet over me heen lopen. Als ik aangevallen word, kan ik razend zijn. Maar ik denk niet dat ik vijanden gemaakt heb, en ik ben optimist gebleven. Dankzij mijn vrouw. Zij is mijn steun. Ik heb ook geleerd van mijn leven te genieten. Mijn gezin is de basis. Ik geniet van de kleine momenten van geluk. Ik wil positieve dingen doen met mijn leven." Liliane, trots: "Hij heeft zijn hele leven lang iedereen geholpen. Financieel, met goede raad, of als vrijwilliger. Ze noemen hem *un sage*. Een wijze man. En dat is hij ook."